

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО
ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ПОЛЕ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ»
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ І.П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи,

**МАТЕРІАЛИ
V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,**

**присвяченої
90-річчю Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
та
30-річчю створення кафедри українознавства, культури та
документознавства**

25 листопада 2020 року

м. Полтава

ДОКУМЕНТАЛЬНО-ОФІЦІЙНА МОВА ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ: МОВА ДЕКЛАРАЦІЙ, ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМ, МОВА ПЕРЕКОНАННЯ

Мова як найважливіший засіб спілкування використовується людьми в усіх сферах діяльності, оскільки в ній відображаються всі події, процеси, тенденції, які відбуваються в соціумі. Це стосується й політичної боротьби, яка стала звичним явищем нашого життя.

Метою нашої статті є дослідження проблематики політичної мови та аналіз її лінгвістичних особливостей.

Варто зазначити, що поняття «політична мова» цікавить не тільки мовознавців, а й політологів та соціологів. Науковці аналізують різні аспекти функціонування мови в політиці, тому термін «політична мова» став уже досить звичним. Проте дослідники й досі не виробили єдиного підходу до розуміння цього феномена.

На думку багатьох мовознавців, поняття «політична мова» нині вживають у вузькому й широкому значенні. Так, у вузькому розумінні – це мова виступів політиків, адміністративна мова. У більш широкому значенні – це «всі мовні висловлювання, в яких йдеться про політику, а також висловлювання, що продукуються з позицій влади» [2, с. 121].

Зауважимо, що у сучасній мовознавчій літературі відсутнє уніфіковане потрактування цього поняття. Наприклад, існують такі терміни, як «політична мова», «політична лексика», «мова політики», «спеціальна політична мова», «функційний стиль політики», «документально-офіційний стиль політичної влади» та ін.

Деякі мовознавці, зокрема Н. Герасименко, А. Бєлова, Е. Шейгал ототожнюють поняття «політична мова» і «політичний дискурс».

Дослідник А. Баранов, навпаки, розмежовує ці терміни, але у своїх наукових розвідках вживає їх як синоніми. Не можна не погодитись з думкою науковця стосовно того, що поняття «політична мова» є значно ширше, ніж «політичний дискурс», оскільки «політичну мову використовують не лише в політичних дискусіях, а й політичних документах, публічних виступах політиків, у ЗМІ (радіо, телебачення, періодичні видання, Інтернет), у політичній пропаганді, рекламі, під час виборів» [3, с. 37].

За визначенням Л. Нагорної, під мовою політики «слід розуміти термінологію й риторику політичної дійсності». На думку вченої, «у ній розрізняють мову законодавства, мову управління, мову дипломатичного спілкування та переговорів, мову політичної пропаганди, мову політичного виховання» [4, с. 579].

Деякі дослідники розмежовують і терміни «мова політики» та «політична мова». Так поняття «мова політики», на думку А. Девіса, – це термінологія політичної діяльності, а «політична мова» – це «ресурс, відкритий для всіх членів мовного співтовариства та пов'язаний зі специфічним використанням загальнонародної мови як засобу переконання та контролю» [6, с. 460], тобто це мова, що застосовується з маніпулятивною метою.

Цікавими щодо цього питання є погляди німецького дослідника В. Шмідта, низку робіт якого було присвячено поняттям «спеціальна мова політики» та «функційний стиль політики». Учений вважає, що обидва ці терміни є досить недосконалими. На його думку, «мова політики вимагає спеціальної лексики, яка використовується передовсім у політичних текстах, та все-таки проникає і в життя звичайних людей. Саме тому найбільш повно зміст досліджуваного поняття відображають такі терміни, як «мова політики» та «спеціальний словник політики» [2, с. 123]. За теорією вченого, перший термін

органічно поєднує всю термінологію економічної сфери, внутрішньополітичного життя, міжнародних відносин тощо. А «поняття «мова політики» об'єднує спеціальний словник політики й особливий, прагматичний аспект його застосування» [2, с. 124].

На нашу думку, найуживанішими сьогодні є терміни «мова політики» та «політична лексика», оскільки вони якнайповніше охоплюють означену проблему «мова – політика».

Політична термінологія проникає в загальнонародну мову через засоби масової інформації, загалом, вона тісно пов'язана із загальнонародною лексикою. Хоча політична лексика залежить від державної форми правління. Так, у тоталітарному суспільстві громадянам нав'язується єдина ідеологія, яка відображається в мові. Наприклад, у колишньому Радянському Союзі головним складником ціннісних орієнтацій радянської людини було ставлення до партії, керівництва держави, які наділялися ідеально позитивними рисами, гіпертрофованою могутністю і невтомним піклуванням про народ, були об'єктом всенародної любові та відданості. Для постійного акцентування на цьому, у текстах зустрічаємо лексеми, які вказують на прихильність та захоплення народу вождем і партією, наприклад: *З великою радістю хлібороби нашого господарства сприйняли підписання документа про розвиток співробітництва Радянського Союзу і Федеративної республіки Німеччини. Радянська політична мова також активно використовувала лексику з родинної сфери: Й. Сталін став «батьком народу», комуністичну партію називали «рідною». Наприклад: Ми, робітники, висловлюємо глибоку подяку рідній партії, особисто Леоніду Іллічу Брежнєву, за ту велику роботу, яка проводиться по збереженню миру, зміцненню безпеки в Європі та й усьому світі* [1].

Загалом тоталітарний дискурс характеризується активним використанням мовних засобів з метою впливу на ціннісне орієнтування населення, провідне

місце тут посідають мовні засоби, що сприяють утвердженню бінарної системи цінностей, з чітким поділом на позитивні та негативні явища, а також високим статусом категорій солідарності та рівності.

Дослідники зробили класифікацію політичної мови за видами і формами функціонування. Так, в залежності від форми функціонування і передачі інформації, політичну мову поділяють на вербальну (мову слів) та символічну (мову спеціальних знаків, умовних сигналів, емблем, ритуальних дій тощо).

Крім того, можна виділити також спеціальну професійну мову політичних відомств (інструкцій, переговорів, розпоряджень, листування тощо) та загальнозрозумілу й доступнішу мову публічних політичних виступів (політичної інформації, доповідей, повідомлень, мітингів, парламентських дебатів тощо).

Різноманітні й прояви політичної мови. Це, передовсім, мова публічних виступів політичних діячів (заяви, інтерв'ю, радіо-і телезвернення, пресконференції, теледебати, виступи з будь-якої нагоди тощо).

Важливим видом політичної мови є мова функціонування політичних інститутів, з-поміж яких мова урядових засідань, партійних з'їздів тощо. Особливо популярною нині стала парламентська мова, головним складником якої є мова дебатів.

Специфічним видом політичної мови є мова політичних документів: закони, договори, угоди, меморандуми, декларації, програми і статuti політичних партій, протоколи засідань тощо.

До політичної мови належить також мова політичної пропаганди й політичної реклами як в усній, так і в письмовій формі, зокрема мова листівок, плакатів, радіо- та відеороликів.

Заслуговує на увагу політична мова у мові ЗМІ: політичні теми, блоки політичних новин на радіо й телебаченні, рубрики, які відводяться політичним подіям у пресі, статті на політичні теми, заяви політичних коментаторів та

оглядачів, матеріали спеціалізованих видань щодо різних аспектів політики тощо.

На думку багатьох дослідників, окремим видом політичної мови можна вважати мову виборів, у якій перетинаються й іноді набувають своєрідного значення згадані вище різновиди мови політики. Варто підкреслити, що мова, якою політики спілкуються з виборцями, має свої особливості. Вона є складовою частиною політичної культури суспільства.

Варто наголосити, що політична мова виконує, насамперед, комунікативну функцію. Разом з тим вона здійснює також й інтерпретаційно-оціночну функцію, що уможлиблює її використання як важливого інструмента маніпулятивного впливу на громадськість. На думку науковця Т. Мадриги, «мова виступає дієвим засобом комунікативного впливу, що забезпечує не тільки можливість описувати певні об'єкти чи ситуації зовнішнього світу, а й інтерпретувати їх, налаштовуючи адресата на необхідне світосприйняття політичної боротьби і нав'язуючи політичним реципієнтам позитивну чи негативну оцінку певних явищ чи подій» [3, с. 37].

Про активне використання мови в політичній сфері з метою впливу говорять багато науковців. Так, німецький дослідник політичної мови Р. Бахем зазначає, що «мова є одним із найважливіших інструментів політики. За її допомогою формуються, обґрунтовуються чи захищаються не тільки ідеї, але й дії та рішення» [5].

Політична мова має свої особливості, з-поміж яких найважливішими є такі:

1. Уживання експресивно забарвленої загальноновживаної лексики: *Натовпи провокаторів із символікою Росії сунуть на штурм державних органів. Але нова влада, народжена Євромайданом, дала рішучу відсіч сепаратистам, провокаторам, «тітушкам» та «уфсебешиникам», котрі виступали в ролі організаторів-ляльководів* [5].

2. Використання дієслів 1 особи множини: *Ми маємо зібрати всі свої національні сили воєдино і спрямувати їх на подолання бідності; Ми, українці, мусимо очиститися від усього, що нам заважає* [7]. (Займенник «ми» допомагає політикам ототожнювати себе з народом).

3. Поширеними в політичній мові є конотативно марковані слова. Прикметно, що кожна конотативна одиниця мови має не лише експресивне, а й певне інформативне значення: *Гроші **взялися** від зменшення корупції* («*взялися*» – денотативне значення «*з'явитися*», конотативне значення – «*з'явилися без докладання зусиль*»; *Уже немає того відмивання коштів, відкатів, розпилювання бюджету*(відмивання – денотативне значення «*збагачення*», конотативне значення – «*легалізація нечесно отриманих коштів, незаконне збагачення*»).

4. Високий відсоток арготизмів. Особливо їх багато в мові політичної пропаганди, де вони вживаються з підвищеною експресивністю, іронією та сарказмом. Ця мова використовується також у виборчих кампаніях як одна з PR-технологій.

5. Використання так званих лозунгових слів, які є невід'ємною частиною публічної мови в галузі формування думок. При цьому саме по собі слово не може бути лозунговим, воно стає ним у певній ситуації. Наприклад, слова «демократія», «прогрес», «солідарність» не є лозунговими. У філософії політики, політології тощо вони є поняттями і не використовуються з лозунговим значенням. Але у мові політиків вони стають лозунговими. Тобто, лозунгові ж слова не є поняттями, це «швидше феномени політичного мовлення» [7].

6. Використання символів. Це можуть бути символічні артефакти, які вже стали надбанням історії (символи вищої влади: скіпетр, держава, меч, одяг (мантія), головні убори (корона, діадема, вінець, тіара); графічні символи(орел, лев – символи верховної влади, голуб –символ миру, яструб (сокіл) означає

прихильника жорсткого політичного курсу; Ейфелева башта – символ Франції); портрет політика є уособленням його партії (Юлія Тимошенко – партія «Батьківщина», Петро Порошенко – «Європейська солідарність»), кольорові символи (зелений символ партії «Слуга народу», білий з червоним серцем – «Батьківщини») тощо. Специфічною особливістю політичної символіки є її знаковість. Символізм потребує культури й активного ставлення до символічної реальності.

7. Утворення політичних неологізмів. Наприклад:

а) ***борець за соціальну справедливість*** (англ. Social justice warrior, SJW) — пейоративний термін для людей, що пропагують прогресивні соціальні погляди, закликають до захисту фемінізму, цивільних права, або мультикультуралізму. Фраза виникла в кінці ХХ століття як нейтральний або позитивний термін для позначення людей, які займають активну соціальну позицію та всіляко захищають соціальну справедливість. У 2011 році, коли цей термін вперше з'явився у Twitter, він змінився від переважно позитивного терміну до переважно негативного. Під час скандалу Геймергейт негативний сенс терміну отримав все більш широке використання;

б) ***віртуальна держава*** (англ. virtual state), ***мікронація*** (англ. micronation) — загальна назва проєктів зі створення нових штучних держав, що існують лише в уяві їхніх творців, на папері або в Інтернеті (цифрових держав), будь-яких утворень, що заявляють про свою державність, але не є державами, а лише імітують їхні певні риси. Терміни з'явилися у 1970-х роках для опису маленьких невизнаних самопроголошених псевдодержавних утворень. З того часу таких «країн» утворилось кілька тисяч. Цей же термін став використовуватись для позначення більш ранніх віртуальних спільнот, деякі з яких існували ще на початку ХІХ століття;

в) ***наносупільство*** — це теоретична концепція можливого подальшого розвитку інформаційного суспільства в певний тип біосоціотехнічної системи,

що складається з різнорідних взаємопов'язаних елементів і підсистем, властивостей і відносин, створених індивідами на основі нанотехнологій, метою якої є реалізація екстремальних принципів в життєдіяльності індивідів за допомогою законів і соціологічних алгоритмів, діючих в певних межах. Формування наносупільства, ймовірно, відбудеться до третьої чверті ХХІ століття.

8. Використання політичних метафор. Наприклад:

а) *залізна завіса* (англ. Iron Curtain) – термін часів Холодної війни, що означає прикордонну та ідеологічно-нездоланну ізоляцію країн Варшавського договору під проводом СРСР, від вільних країн, зокрема Заходу. Словосполучення «залізна завіса» уперше вжив російський філософ В. Розанов. Він уважав більшовицьку революцію страшною виставою, по завершенні якої опускається залізна завіса, що відділяє акторів від їхніх глядачів на Заході. Під час Другої світової цим образом активно послуговувався Й. Геббельс. Та загальновживаним він став завдяки У. Черчіллю. Той назвав так кордон між соцтабором і країнами західної демократії.

б) *маріонетковий уряд* (фр. Le gouvernement fantoche, англ. Puppet government) – уряд держави, що виконує волю іноземних політичних сил.

Цікавими є також дослідження ідіостилів різних політичних лідерів, політичних напрямків і партій, за допомогою яких можна створити «мовний портрет» відомих політиків. Так, сучасний американський дослідник Дж. Чартеріс-Блек, вивчаючи риторику британських та американських політиків, з'ясував, що у своїх виступах лідери США і Великої Британії часто використовують метафори. Наприклад, «залізна леді» М. Тетчер була схильна до військової метафорики, Дж. Буш-молодший активно використовує кримінальні образи, а С. Берлусконі віддає перевагу футбольним метафорам[5].

Отже, мова відчуває вплив політики. Політична мова не є однорідним явищем, для неї характерна своя специфіка, свої мовні засоби, головним завданням яких є вплив на реципієнтів.

Джерела та література:

1. Дикан О. Мова тоталітарного суспільства: Аксіологічний аспект(на матеріалі текстів засобів масової інформації 70-х років XX століття). URL: <http://litmisto.org.ua/?p=7948> (дата звернення:25.10.2020).
2. Долгіх В. П. Політичний дискурс: походження та зміст поняття. *Грані*. 2002. № 6. С. 121- 125.
3. Мадрига Т.Б. Маніпулятивний потенціал політичної мови. Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри: зб. матеріалів науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2017. С.37 –38.
4. Нагорна. Політична лінгвістика. *Політична енциклопедія./* редкол.: Ю.Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. с.579.
5. Петренко Вікторія. Політична мова як предмет наукового дослідження. URL https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/petrenko_politychna.pdf (дата звернення: 25.10.2020).
6. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (гол.), Ю. Шаповал (заст. гол.) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
7. Турчак О. М. Особливості мови як основного засобу політичної технології.URL:<https://philology.bdpu.org/wp-content/uploads/2017/10/9-2.pdf>(дата звернення: 24.10.2020).